

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem
Doktori iskola (7.6 Zeneművészet)

BÁRD JUDIT

A XX. SZÁZAD

UTOLSÓ NÉPTANÍTÓ NÓTAFÁJA

Vass Lajos pedagógiai munkássága

c. doktori értekezésének tézisei

TÉMAVEZETŐ: JOBBÁGY VALÉR

2008

I. A kutatás előzményei

2000 szeptemberében kerültem a Vasas Művészegyüttes Alapítvány Vass Lajos Kórusához másodkarnagyként. Mivel úgy gondoltam, a karnagnak tudnia kell, kiről is kapta nevét kórusa, elhatároztam, utánanézek. A kórustagok ódákat zengtek Lajos bácsiról, viszont szakirodalmat nem sokat találtam. Úgy gondoltam, magamnak kell utánajárom, ha többet szeretnék tudni róla.

II. A kutatás módszerei

A Vass Lajos Kórus tagjai nagy örömmel fogadták kutatásom hírért, s mindenben támogattak. Rengeteget beszélgettem velük volt karnagyukról, aki több mint 30 éven át volt életük része. Egyikük, Tóth László mutatott be Vass Lajos özvegyének és fiának, akik segítségével karnagyi munkásságán túl Vass Lajos egyéb tevékenységeiről, személyiségéről is képet alkothattam. A család révén megismerkedhettem legközelebbi, nem zenével foglalkozó barátaival is. Az Országos Széchenyi Könyvtárban található Vass Lajos hagyaték a zeneszerző özvegyének köszönhetően nagyon szép, rendezett állapotban van, és ez nagymértékben megkönnyítette a kutatást. Amint a dolgozatomhoz csatolt bibliográfiából jól látható, nagy segítségemre voltak a korabeli sajtóban megjelent újságcikkek, nyilatkozatok is. Ezen forrásoknak köszönhetően kezdett kirajzolódni Vass Lajos, a sokoldalú zenész, a karnagy, a pedagógus, a zeneszerző és zenei ismeretterjesztő, a XX. századi „nótafa” portréja.

III. A kutatás eredményei

1. Vass Lajos életútja a XX. század nagy társadalmi változásait tükrözi és egyben szemlélteti. A negyvenes évek elejének Magyarországon a népi hagyományok iránt feléledő érdeklődés, és a paraszti család indíttatása együttesen fordította Vass Lajost a népi kultúra, mindenekelőtt a népdal és a népzene irányába – már a

debreceni református kollégium hallgatójaként. Főiskolásként szoros kapcsolatba került a népi kollégistákkal, kiknek szellemi irányultága e téren szintén hasonló volt. A fasizmus alóli felszabadulást követően úgy érezhette, hogy törekvései számára kedvező lehetőségek nyílnak, így zeneakadémiai tanulmányai mellett aktívan dolgozott népi hagyományokat őrző Muharay együttesnél, részesévé vált az intenzív népzene kutató munkának, a népdalgyűjtésnek. Karrierje felfelé ívelt: tisztí rangban a Néphadsereg férfikarának korrepetitora, később művészeti vezetője, karnagya volt.

Az 1956-os forradalmat követő szovjet megszállásról értesülvén részese volt a művészegyüttes kollektív döntésének, miszerint elutasítják a moszkvai koncertre való felkérést. A disszertációból kiderül, ennek következményeként nem csak az együttes járt rosszul, amit feloszlattak; Vass Lajos egész további életére kihatott, fényesen induló karrierje megtört. Évekig állás nélkül maradt, alkalmi megbízatásaiából is rendre elküldték – természetesen soha nem a munkamódszerei, munkavégzése miatt. Csak a hatvanas években kezdődő konszolidáció juttatta új lehetőségekhez, mint sok más népi értelmiségit. Más tevékenységei mellett 1962-től haláláig a Vasas Művészegyüttes Kórusának, majd később Zenekarának is vezető karnagya volt. S bár ebben az időszakban életkörülményei már kedvezően alakultak, ötvenhatos politikai szerepvállalásáért valójában soha nem kaphatta meg a megérdemelt elismerést.

2. Vass Lajos életében és munkásságában kiemelkedő szerepet játszott a népzene és a népdal, életművének talán legjelentősebb eleme a népzenei ismeretterjesztésben játszott szerepe, mindenekelőtt a Röpülj páva című televíziós műsorhoz kapcsolódóan. Már fiatal korában végzett gyűjtőtújtjain is elsősorban az foglalkoztatta, mi módon lehetne széles körben elterjeszteni a népzene iránt érdeklődést, megszerettetni a gyerekekkel és a fiatalokkal a magyar népdalokat. A disszertáció bemutatja, hogy ebben nem elsősorban zenepedagógiai megfontolások motiválták; mindenekelőtt a magyar népi hagyományok ápolását, az identitástudat megőrzését tartotta fontosnak, és azokat az ősi népi értékeket kívánta elevenen megőrizni, amelyek között ő maga is felnőtt.

Bár az 1969-ben a Vass Lajos vezetésével megindult, és az egész országot megmozgató *Röpülj páva* műsor nem az ő ötlete nyomán jött létre, sikerét mégis nagyrészt neki köszönhette. Akkor – úgy tűnt – „*újra divatba jött a népdal, ezt dúdolgatta az utca embere falun és városban egyaránt*”, sikerült megértetni az emberekkel a magyar nóta és az eredeti népdalok közti értékkülönbséget, felhívni a figyelmet nemzeti kincsünkre, a népzeneire. A műsor fontos – és Vass Lajos emberi és szakmai krédójából következő – új eleme volt, hogy rendszeresen megénekelte a közönséget, a nézőket. A műsorhoz kapcsolódóan – főként Vass Lajos inspiráló személyiségének hatására – valóságos társadalmi mozgalom bontakozott ki, országszerte *Röpülj páva-körök* alakultak. A kornak – mindenekelőtt persze az akkori politikai vezetésnek – a népi hagyományokhoz (és persze a valóságos civil kulturális kezdeményezésekhez) fűződő ambivalens viszonya is szerepet játszott abban, hogy a nagy siker ellenére a vetélkedő nem lehetett hosszú életű, és a későbbi hasonló műsorok már nem voltak képesek a *Röpülj páva* népszerűségének megközelítésére sem.

3. Vass Lajos az elsők között felismerte a média befolyását a közönségre, és ügyesen a népzene javára felhasználva azt egy országot tanított a népzene értékeinek felismerésére, megbecsülésére. A *Röpülj páva* vetélkedő inkább a felnőtteket, a *Nótafaiskola* a gyermekeket célozta meg. Vass Lajos közönségét két módon is mozgósította. Egyrészt az adások alatt megénekelte őket megismertette az emberekkel a közös éneklés örömét, sőt igényt ébresztett arra. Másrészt az említett műsorok kapcsán – Vass Lajos biztatására – ezen adásokat nézők és hallgatók ezrei kezdtek népdalokat gyűjteni. Mint Vikár László is megállapította, a „botcsinálta” népdalgyűjtők több ezer új dallal gazdagították addig ismert népdalkincsünket.

Vass Lajos meglátta az indirekt televíziós reklámokban rejlő lehetőségeket is: a versenyzőket utaztató, öltöztető cégeknek, magánszemélyeknek a televízió nyilvánossága előtt mondott köszönetet, ezzel biztatván azokat, akiknek módjukban áll segíteni – ugyanerre. Főműsoridős ingyenreklámot biztosított a kultúra támogatásáért cserébe.

4. Vass Lajos a kodályi koncepció nyomán a gyermekek zenei nevelését minden téren segítette. Zeneszerzőként gyermekkarok komponálása mellett gyerekkoperákat is írt. Ez utóbbiak nem csak témaválasztásuk miatt élvezetesek a kicsinyek számára, hanem azért is, hogy a szereplők maguk is gyerekek. Természetesen ezen műveiben is a magyar népdalok sajátosságait figyelembe véve, azokhoz hasonló dallamokat használva, a gyermekek hangterjedelmének megfelelő „áriákat” szerzett. Vass Lajos gyerekkoperáival nem csupán az együtt éneklést szerettette meg a gyermekekkel, hanem a jövő közönségét is terelgette az opera, a komolyabb műfajok felé

A rádióban és a televízióban is rendszeresen vezetett gyerekműsorokat – ebből is látható: számára a gyerekközönség éppolyan fontos volt, mint a felnőtt.

Tanulmányi konferenciákon való felszólalásaival, tanterv-jobbító javaslataival a tanárképzés helyzetét próbálta javítani; ez közvetve szintén az eljövendő nemzedék alaposabb zenei kiművelését szolgálta.

5. Vass Lajos életében a kórusvezetői munka kiemelkedő helyet foglalt el. A disszertáció áttekinti karvezetői életpályáját: sikeres dirigensként működött a Magyar Néphadsereg Művészegyüttesénél, a Ganz-Mávag Acélhang Férfikaránál, majd több mint 30 éven át a Vasas Kórusnál egyaránt. A Szlovákiai Magyar Tanítók Énekkarának állandó vendégkarnagya volt. A Vasas karnagyaként végzett munkája eredményeként a kórus és a zenekar művészi fejlődése egyaránt szembetűnő volt. Megújította a tagtoborzást, ismertségének és személyes vonzerejének köszönhetően egyre több fiatal tudott bevonni az éneklésbe. Jelentősen bővítette az együttes repertoárját: a korábban főként oratorikus műveket előadó kórus műsorkínálatába felvette az a *capella* irodalom remekeit, a barokk szerzők műveit. A változatosabbá, színesebbé váló repertoár pedig újabb vonzerőt jelentett, jobb képességű énekesek csatlakoztak az együtteshez, s a mércét így egyre magasabbra lehetett tenni.

Vass Lajos pedagógusi mentalitásának megnyilvánulása volt, hogy nála a fellépők vagy éppen a külföldi turnékra utazók kiválogatásának elsődleges szempontja nem a pillanatnyi hangminőség, hanem a próbára járás rendszeressége, a közösséggel való együttélés minősége volt. Módszereivel, muzikalitásával, alapos felkészültségével így szinte csodákat tudott elérni ezzel az amatőr kórusal. A műveket javarészt szolmizálás útján, szólampróbák során sajátították el a tagok, a szólamvezetők sokszor előénekléssel tanították meg a dallamokat. Vass Lajos különböző gyakorlatokat is kitalált, ismert zeneirodalmi motívumok (például a „B-A-C-H” téma) felhasználásával egy- vagy akár több szólamban is. Próbalején gyakran blattoltatta a kórustagokat Kodály: *Bicinia Hungarica* kötetéből.

Az összetartó közösség, a karnagy szakmai és emberi tekintélye, valamint a felkészülésben megnyilvánuló igényessége, szakmai tudása és módszertani megalapozottsága együttesen eredményezték a kórus tartós sikerességét. A korabeli koncertkritikák általában elismerően nyilatkoznak hangvételük szépségéről, légyságáról, tiszta intonációjukról, zenei formálásukról. Amatőr kórusoknál elért eredményei egyértelműen bizonyítják, milyen nagyszerű pedagógus volt Vass Lajos; míg a hivatásos együtteseknél a megfelelő zenei elképzelés, biztos szakmai tudás elegendő lehet, műkedvelőknél az elhivatottság, a jó pedagógiai érzék s a türelem elengedhetetlen.

6. Vass Lajos számára a magyarság határai nem az országhatároknál húzódtak. A disszertáció részletesen bemutatja a határon túli magyarság iránti elkötelezettségét, amely mindenekelőtt a Felvidéken, az Újvidéken és Erdélyben szervezett rendezvényeken való aktív részvételében, az ottani zenélő közösségekkel való rendszeres kapcsolattartásban nyilvánult meg. Vass Lajosnak fontos szerepe volt például azon, a *Kodály-napok* elnevezést viselő énekkari találkozó (ma már verseny) létrehozásában, amely mindmáig háromévente felpezsdíti Galánta zenei életét. A hatvanas évek közepétől Szlovákiában rendszeres vendégkarnagyi feladatot is vállalt; a Csehszlovákiai Magyar Tanítók Központi Énekkarának dirigense lett. Ez a kórus egyébként hazai énekkarával, a

Vasassal is több közös koncertet adott, és Vass Lajos halálát követően – a Vasas Kórusához hasonlóan – ugyancsak felvette a karvezető nevét.

7. Vass Lajosnak, mint zeneszerzőnek sajátos előnyt jelentett karnagyi, mint karnagynak pedig zeneszerzői mivolta. A dolgozatban elemzett, „Kőrösi Csoma Sándor üzenete” című vegyeskari műve meggyőzően mutatja, hogy a szerző széleskörű karnagyi tapasztalatait zeneszerzőként is hasznosítani tudta. Tisztában volt az amatőr kórusok lehetőségeivel és korlátaival, jól ismerte az akusztikai sajátosságokat. Mindig gondolt a leendő dirigensre: a végletekig pontos metrum-meghatározásokon kívül mindig gondoskodott a karakter jelzéséről is. Gyakran azt is figyelembe vette, hogy a váltakozó ütemek beosztása a könnyebb dirigálás, megjegyezhetőség miatt a zenei súlyokkal egyezzen. Nyilatkozataiból kiderül, hogy zeneszerzőként általános törekvése volt, hogy művei az előadó karnagyok számára könnyen értelmezhetőek legyenek.

8. Vass Lajos különböző területeken végzett tevékenységei szerves egységet alkotnak. Kodály nyomait követve kórusszervezői, karnagyi, zeneszerzői, pedagógiai, népművelői munkássága, médiabeli szereplései középpontjában a magyar hagyományok őrzése, az értékes zene megszerettetése és terjesztése állt. Ehhez kora kívánalmainak és (médiá)lehetőségeinek megfelelően új utakat keresett és talált.